

”Ikuisesti uskollinen (tavoilleen)”

Rakkaus ja parisuhde jatkosodan aikana Laila Kanonin kirjeenvaihdossa ja päiväkirjassa

Vilma Sohlström

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Vilma Sohlström

”Ikuisesti uskollinen (tavoilleen)” Rakkaus ja parisuhde jatkosodan aikana Laila Kanonin kirjeenvaihdossa ja päiväkirjassa

Sivumäärät: tutkielma 27 sivua

Kandidaatintutkielmassani käsittelen jatkosodan aikaista rakkautta ja parisuhdetta. Käyttämäni alkuperäisaineisto on vuonna 1997 julkaistu Laila Kanonin teos *Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina*, johon Laila on koonnut kirjeenvaihtoaan ja päiväkirjamerkintöjään. Tutkin Lailan ja hänen jatkosodan aikaisen aviomiehensä Seppo Nuortion suhdetta. Tutkimuskysymykseni on, millainen kuva Lailan ja Sepon suhteesta välittyy päiväkirjassa ja kirjeenvaihdossa, ja mitä tämä voi kertoa laajemmin naisten ja miesten välisistä suhteista sota-aikana. Tutkielmani metodina käytän empaattista lähteen lukutapaa. Pyrin tekemään tutkimani ihmiset ja aiheet ymmärretyiksi niin, etten kuitenkaan yritä kokea heidän kanssaan.

Lailan ja Sepon suhde alkoi vuoden 1941 lopussa, kun Laila oli rintamalla sotilaskotisisarena ja Seppo oli rintamalla sotilaana. Tällöin parin kirjeenvaihtoon kuului romantiikkaa, huumoria ja kaipuuta. Lailalla oli samaan aikaan jonkintasoinen seurustelusuhde toisen miehen kanssa, ja myös Sepolla oli vähintään aikaisempia seurustelusuhdeita. Jatkosodan muuttuvat siveyskäsitykset näkyivät suhteen nopeassa etenemisessä, sotilaiden seksuaalisävytteisessä puheessa sekä sotilaiden ja sotilaskotisisarten läheisissä platonisissa suhteissa. Vuoden 1944 kesällä Seppo palasi rintamalle ja Laila jäi kotirintamalle heidän nuoren tyttärensä kanssa. Tällöin parin kirjeet sisälsivät sota-ajalle tyypilliseen tapaan kirjoituksia yhteisestä siviiliarjesta ja rakkaudesta. Postisensuurin vaikutus kirjeisiin oli vähäinen, eikä pari kunnioittanut sen määräyksiä tarkasti. Sodan lopussa pari oli myös huolissaan toisen selviytymisestä, ja Sepon kaaduttua Laila käsitteli hänen menettämistään päiväkirjassaan soteleskille tyypillisin keinoin.

Avainsanat: jatkosota, sota-aika, kirjeenvaihto, kirjeet, päiväkirja, parisuhde, seurustelu, rakkaus, ihmissuhteet, sotilaskotisisaret, rintama, kotirintama, kenttäposti

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
1.1	Jatkosodan rakkaustarinat	4
1.2	Suomen sota-ajan tutkimuskenttä	5
1.3	Kirjeet ja päiväkirja yksityisenä ja julkaistuna aineistona	6
1.4	Etiikka yksityisten aiheiden tutkimuksessa	7
2	Yhdessä rintamalla	8
2.1	Nuori rakkaus	8
2.2	Toiset heilat	11
2.3	Siveellisyys	14
3	Kenttäpostin yhdistämät	17
3.1	Arkea ja rakkaudenosoituksia	17
3.2	Sensuurin vaikutus kirjeiden sisältöön	20
3.3	Huoli ja suru	22
4	Lopuksi	25
5	Lähteet	26

1 Johdanto

1.1 Jatkosodan rakkaustarinat

Kun Suomi kävi jatkosotaa Neuvostoliittoa vastaan, sotilaat olivat yhteydessä suomalaisiin naisiin käytännössä kahdella tapaa. Rintamalla sotilaat tapasivat sotilaskotisisaria ja lottia, ja kotirintaman naisiin oltiin yhteydessä kirjeenvaihdon kautta. Jatkosodan aikana paikasta toiseen siirryttiin jatkuvasti sotatilanteen muuttuessa, mikä mahdollisti tuntemattomien miesten ja naisten kohtaamisen. Myös seksuaalinen sääntely höllentyi, kun sosiaalinen vahtiminen väheni.¹ Näiden tekijöiden myötä sotilaiden ja sotilaskotisisarten välille muodostui myös romanttisia suhteita. Rintaman ja kotirintaman välinen yhteydenpito oli puolestaan käytännössä yksin kirjeenvaihdon varassa,² ja kirjeenvaihdon oli suuri merkitys myös parisuhteen ylläpitämisessä.

Tutkin naisten ja miesten välisiä sota-ajan suhteita rintamalla tavanneen pariskunnan Laila Kanonin ja Seppo Nuortion kautta. Tutkimuskysymykseni on, millainen kuva Lailan ja Sepon suhteesta välittyy Lailan päiväkirjassa ja kirjeenvaihdossa, ja mitä tämä voi kertoa laajemmin naisten ja miesten välisistä suhteista sota-aikana. Ensimmäisessä käsittelyluvussa tutkin suhteen alkuaikaa vuosina 1941–1942, kun Laila oli rintamalla sotilaskotisisarena ja Seppo oli rintamalla sotilaana. Toisessa käsittelyluvussa tutkin suhdetta vuonna 1944, kun Seppo palasi rintamalle ja Laila jäi kotirintamalle. Lailan ja Sepon tarinaan pureutuessani pääsen tutkimaan naisten ja miesten suhteita sekä yhdessä rintamalla että kenttäpostin erottamana.

Alkuperäisaineistoni on Laila Kanonin päiväkirja- ja kirjeteos *Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina* (1997), johon Laila on koonnut kirjeenvaihtoaan ja päiväkirjamerkintöjään vuosilta 1941–1944. Tutkin pääosin Lailan ja Sepon välistä kirjeenvaihtoa ja heihin liittyviä päiväkirjamerkintöjä, mutta myös Lailan kirjeenvaihtoa muiden ihmisten kanssa. Kiinnostukseni on rintamaelämän vaikutuksessa suhteisiin, minkä vuoksi rajaan tutkielmani ulkopuolelle aineiston, joka on kirjoitettu molempien kirjeenvaihdon osapuolien ollessa siviilissä. Tämä rajaus jättää noin puolentoista vuoden mittaisen aukon tutkielmaani. Tutkielmani ulkopuolelle rajautuu myös teokseen sisällytetyt valokuvat ja vieraskirja.

¹ Näre 2016, 14–22; Pehkonen 2013, 164. Tutkielman otsikon sitaatti Lailan kirjeestä Sepolle 18.12.1941, Kanon 1997, 28.

² Hagelstam 2011, 304–306; Taskinen 2024, 31–38.

1.2 Suomen sota-ajan tutkimuskenttä

Tutkielmani liittyy vahvasti sota-ajan kirjeenvaihtoon, jota on tutkittu Suomessa jonkin verran. Oman tutkielmani kannalta erityisen merkittävää tutkimusta jatkosodan kirjeistä ovat tehneet etnologi Sonja Hagelstam, historiantutkija Ilari Taskinen ja etnologi Erkkä Pehkonen. Heidän tutkimuksestaan löytyy relevanttia taustatietoa muun muassa sota-ajan kenttäpostista ja kirjeiden sensuurista, mutta myös laajempaa selvitystä sota-ajan kirjekulttuurista ja siihen liittyvästä tunne-elämästä. Hagelstam on tehnyt väitöskirjansa³ sota-ajan kirjekulttuurista ja kirjoittanut aiheesta muuten paljon. Tutkielmassani käytän hänen kahta artikkeliaan.⁴ Taskiselta käytän erityisesti teosta *Terveiseni täältä jostakin*⁵ ja Pehkoselta hyödynnän hänen väitöskirjaansa ”*Poikasi täältä jostakin*”.⁶ Kirjeiden lisäksi tutkimukseni kohdistuu Lailan päiväkirjaan. Apuna päiväkirjatutkimuksessa käytän Karoliina Sjön ja Maarit Leskelä-Kärjen artikkeleita aiheesta.⁷

Tutkimukseni liittyy sotahistoriaan ja ihmissuhteiden historiaan. Hagelstam, Taskinen ja Pehkonen ovat tutkineet paitsi sota-ajan kirjeenvaihtoa, myös sen roolia rakkaussuhteiden kehittymisessä ja ylläpitämisessä. Naisten ja miesten välisiä suhteita tutkiessani hyödynnän heidän lisäksi sosiologi Sari Näreen teosta *Sota ja seksi*.⁸ Teoksessa Näre tutkii talvi- ja jatkosotaa murroskohtana suomalaisessa sukupuolikulttuurissa.

Tutkielmallani on paikkansa tutkimuskentällä, sillä Lailan kirjeenvaihdosta ja päiväkirjasta ei ole tehty aiempaa tutkimusta. Yksittäisten tarinoiden avulla voidaan kyseenalaistaa totuttua näkemystä historiasta,⁹ ja toisaalta uusi tutkimus voi vahvistaa vanhempia tutkimustuloksia. Tutkielmani on paitsi henkilöhistoriallinen katsaus Lailan ja Sepon suhteeseen, myös yleiskatsaus sota-ajan rakkaussuhteisiin laajemmin heidän tarinansa kautta.¹⁰

³ Hagelstam 2014.

⁴ Hagelstam 2006, 213–227; Hagelstam 2011, 299–328.

⁵ Taskinen 2024.

⁶ Pehkonen 2013.

⁷ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 11–38.

⁸ Näre 2016.

⁹ Leskelä-Kärki & Sjö 2022, 52.

¹⁰ Ks. myös Leskelä-Kärki 2006, 22.

1.3 Kirjeet ja päiväkirja yksityisenä ja julkaistuna aineistona

Historiantutkimuksessa on tärkeää pohtia, ketä varten alkuperäisaineiston teksti on kirjoitettu.¹¹ Tutkimani kirjeet ovat luonteeltaan hyvin yksityisiä, ja ne on kirjoitettu aluksi potentiaaliselle kumppanille ja sittemmin omalle aviopuolisolle, minkä lisäksi niitä on voinut lukea postisensuuri.¹² Kirjeet on myös säilytetty lukemisen jälkeen, mikä on tyypillistä sota-ajan kirjeille,¹³ ja tätä kautta voidaan ajatella, että ne ovat olleet myös tapa tallentaa historiaa. Tutkimani Lailan päiväkirja on luonteeltaan hyvin kuvaileva, sillä se selittää ja taustoittaa tapahtumia ja henkilöitä lukijalle.¹⁴ Päiväkirja oli Lailalle paitsi tapa käsitellä yksityisiä tunteja, myös tallentaa historiaa vähintään itselleen, mikä on 1900-luvun päiväkirjoille tyypillistä.¹⁵

Kirjeet ja päiväkirjamerkinnot ovat jatkosodan ajalta, ja niistä koottu teos on julkaistu viisi vuosikymmentä myöhemmin, vuonna 1997. Minun tulee ottaa tutkielmassani huomioon myös aineiston toimitustyö ja konteksti julkaistuna materiaalina. Toimitettu teos alkuperäisaineistona on historiantutkimuksen kannalta haasteellinen, sillä aineistoa on voitu muokata ja valikoida. *Stadin friidu ja metsien mies* ei sisällä selitystä siitä, kuinka suuri osa kirjeistä on säilynyt, ja onko kaikki säilyneet kirjeet sisällytetty kirjaan. Myöskään päiväkirjamerkintöjen editoinnista ja valikoinnista ei ole mainintaa. Mikäli yksittäisiä kirjeitä tai päiväkirjamerkintöjä on muokattu, poistettuja tai lisättyjä osuuksia ei ole merkattu. Yksittäisiä teoksessa esiintyviä sanoja ja nimityksiä on selitetty viittauksina sivujen alareunoihin tähtimerkin avulla, mutta muuten toimitustyötä ei ole tehty näkyväksi. Toimitettua teosta tutkiessani en pääse käsiksi kaikkiin päiväkirjan ja kirjeiden ulottuvuuksiin, kuten käsialaan tai mahdollisiin reunamerkintöihin.¹⁶

¹¹ Leskelä-Kärki & Sjö 2022, 61.

¹² Hagelstam 2011, 306–309.

¹³ Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 6.

¹⁴ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 29.

¹⁵ Ibid., 22.

¹⁶ Ibid., 28.

1.4 Etiikka yksityisten aiheiden tutkimuksessa

Viittaan tutkielmassani kaikkiin henkilöihin heidän etunimillään. Leskelä-Kärki kirjoittaa, että etunimien käyttöön liittyy haasteita ja ongelmallisuuksia, kuten kysymys sen liiallisesta tuttavallisuudesta tai jopa alentavuudesta. Leskelä-Kärjen mukaan voi olla kuitenkin perusteltua viitata tutkittaviin henkilöihin etunimellä esimerkiksi lukijaystävällisyyden ja aineiston luonteen vuoksi.¹⁷ Kirjeet ja päiväkirja ovat luonteeltaan hyvin yksityistä aineistoa, ja esimerkiksi Lailan sukunimi vaihtuu aineistossa useampaan kertaan.¹⁸ Tutkielmani johdonmukaisuutta edistääkseni ja lukemista selkeyttääkseni olen päättänyt kutsua kaikkia alkuperäisaineistossa esiintyviä henkilöitä heidän etunimillään.

Tutkijalla on eettinen vastuu pitää huolta menneisyyden ihmisten yksityisyydensuojasta ja pohtia esimerkiksi tarvetta anonymiteettiin.¹⁹ Alkuperäisaineistossa ei ole viitteitä siitä, ovatko muut teoksessa esiintyvät henkilöt antaneet hyväksyntänsä kirjeenvaihdon ja päiväkirjan julkaisemiselle sellaisenaan. Aineistosta on kuitenkin tehty täysin julkista 1990-luvulla, joten en loukkaa heidän yksityisyyttään käyttämällä heidän oikeita nimiään.

Teoksessa *Stadin friidu ja metsien mies* nousee esille Lailan ja Sepon lisäksi useita henkilöitä, joiden koko nimet mainitaan. En pidä heidän sukunimiään tutkielmani kannalta relevantteina, joten olen päättänyt jättää ne kokonaan mainitsematta.

Julkaisemalla omaa kirjeenvaihtoaan ja päiväkirjamerkintöjään Laila on suostunut siihen, että aineistoa tutkitaan vapaasti. Täten kysymys siitä, voinko käsitellä aineiston yksityisiä ja arkojakin aiheita, on tutkielmani kannalta ratkaistu. Tehdäkseni aineistossa esiin nousevat henkilöt ymmärretyiksi, käytän empaattista lähteen lukutapaa²⁰ tutkielmani metodina. Pyrin kunnioittamaan ja ymmärtämään tutkimiani ihmisiä, mutten pyri samaistumaan heihin tai kokemaan heidän puolestaan.²¹ Lisäksi pyrin tekemään ymmärrettäväksi yksityisten aiheiden laajemman historiallisen kontekstin ja välttämään skandaalinhakuisuutta esimerkiksi sanavalinnoilla.²²

¹⁷ Leskelä-Kärki 2006, 20.

¹⁸ Laila oli omaa sukuaan Kataja. Mentyyään naimisiin Sepon kanssa hänestä tuli Nuortio. Sodan jälkeen hänen sukunimekseen tuli myöhempien aviomiestensä kautta Hyvärinen ja lopulta Kanon. Aluksi, Kanon 1997, 7–9; Lopuksi, Kanon 1997, 542–543.

¹⁹ Vainio-Korhonen 2017, 37–38.

²⁰ Leskelä-Kärki 2006, 83–85.

²¹ Leskelä-Kärki 2006, 83–85.

²² Vainio-Korhonen 2017, 43; Vainio-Korhonen 2017, 33–34; Leskelä-Kärki 2006, 83–85.

2 Yhdessä rintamalla

2.1 Nuori rakkaus

Vuoden 1941 syyskuusta vuoden 1942 loppuun Laila oli sotilaskotisisarena rintaman läheisyydessä Suomen Sotilaskotiliiton kautta.²³ Jatkosodan aikana sotilaskotisisaret tekivät kanttiini-, viihdytys- ja propagandatoimintaa vapaaehtoistyönä. Sotilaskodit olivat osa armeijan huoltoa, ja tarjosivat sotilaille paikan levätä ja viettää vapaa-aikaa.²⁴ Tältä ajalta Lailan päiväkirjamerkintöjä on kirjoitettu pääosin Vienan Karjalassa.

Joulukuussa 1941 Laila tutustui Seppoon, joka oli siirretty Sallasta Vienan Karjalaan.²⁵ Laila oli 22-vuotias ja Seppo 29-vuotias.²⁶ Lailan päiväkirjasta tulee ilmi, että Seppo oli leikillään kosinut häntä saksalaisilta saadulla pääkallosormuksella, jonka Laila kuitenkin palautti.²⁷ Laila ja Seppo tutustuivat toisiinsa kasvotusten sota-alueella, eikä heidän suhteensa siis varsinaisesti alkanut kirjeenvaihdon kautta. Heidän varhaisessa kirjeenvaihdossaan oli paljon fragmentaarisuutta, kun pari kommunikoi keskenään kasvotusten, ja kirjeitä lähetettiin vain lomilta ja parin ollessa eri sijainneissa rintamalla. Fragmentaarisuus luo kirjeenvaihtoon aukkoja ja hiljaisuuksia, joita tutkijan täytyy tulkita.²⁸ Aineistossani näitä aukkoja täyttää osittain Lailan päiväkirja.

Lailan ja Sepon kirjeissä romantiikka on vahvasti läsnä alusta asti. Taskisen mukaan sota-ajan rakkauskirjeet jäljittelivät 1800-luvun porvaristossa kehittyneitä perinteisiä kirjeenvaihdon kaavoja. Vastarakastuneet unelmoivat yhteisestä tulevaisuudesta ja runoilivat toisilleen.²⁹ Ensimmäisessä kirjeessään Laila syytti Seppoa sydämensä varastamisesta ja suorastaan vaati saada tämän pääkallosormuksen. Hän lopetti kirjeensä sanoihin: ”Ikuisesti uskollinen (tavoilleen).” Samana päivänä Seppo vastasi kirjeessään olevansa liikuttunut Lailan kirjeestä, kertoi runollisesti odottavansa Lailan kanssa naimisiin menemistä kuin auringonnousua, ja lupasi Lailalle pääkallosormuksen sekä kaikki vähäiset rahansa. Heti ensimmäisissä kirjeissään he viittasivat itseensä ja toisiinsa ”armahaisina,” ”sulhona” ja ”omana enkelinä.”³⁰

²³ Lailan päiväkirja 6.10.1941, Kanon 1997, 19–22.

²⁴ Kemppainen 2005, 462.

²⁵ Lailan päiväkirja 18.12.1941, Kanon 1997, 27–28.

²⁶ Aluksi, Kanon 1997, 7–9; Lailan päiväkirja 5.3.1942, Kanon 1997, 41–43.

²⁷ Lailan päiväkirja 18.12.1941, Kanon 1997, 27–28.

²⁸ Halldórsdóttir 2014, 175.

²⁹ Taskinen 2024, 199–200.

³⁰ Lailan kirje Sepolle 18.12.1941, Kanon 1997, 28; Sepon kirje Lailalle 18.12.1941, Kanon 1997, 29–30.

Laila ja Seppo olivat vastikään tutustuneet toisiinsa, joten tulkitsen, että kirjeet kirjoitettiin flirttailevasti, pilke silmäkulmassa.

Taskisen mukaan sota-ajan suhteille nopea eteneminen on tyypillistä,³¹ ja näin tapahtui myös Lailan ja Sepon suhteessa. Maaliskuun alussa 1942 Laila kertoi päiväkirjassaan, että Seppo oli kosinut häntä ja hän oli vastannut myöntävästi, molemmat ”puoliksi leikillään.”³² Kyseessä ei kuitenkaan ollut vitsi, sillä maaliskuun lopulla Laila ja Seppo lähettivät Lailan siskolle Ailille kirjeen, jossa kertoivat menneensä kihloihin, ja pyysivät tätä ostamaan heille sormukset.³³ Kihlautuminen tapahtui 3.4., kun sormukset saapuivat postissa.³⁴ Muutama päivä myöhemmin Laila pohti päiväkirjassaan hänen ja Sepon välisen rakkauden aitoutta. Hän myönsi, etteivät he esimerkiksi tienneet toistensa siviiliammatteja, ja pohti, olivatko he menossa naimisiin liian nopeasti.³⁵ Taskinen käsittelee kysymystä sota-avioliittojen rakkauden aitoudesta, ja pitää ongelmallisena, ettei sota-avioliittoja nähdä vertaisina rauhanajan avioliitoille. Taskisen mukaan pariskuntien tunteet olivat aitoja, vaikka naimisiin mentiin nopeammin.³⁶ Epäilyksistä huolimatta pari meni naimisiin 26. huhtikuuta 1942.³⁷

Taskisen mukaan sota-ajan kirjeissä on tyypillistä, kuinka vastarakastuneet suorastaan vellovat kaipuussaan ja ikävässään.³⁸ Kaipuu ja ikävä nousivat myös Lailan ja Sepon kirjeissä esille joitain kertoja.³⁹ Maaliskuussa 1942 Laila kirjoitti:

Minulla on niin ikävä Sinua, että saas nähdä, kestänkö hupsuksi tulematta. Olisit saanut pakata minut reppuusi ja viedä mukanasini.⁴⁰

Pariskunta ei kuitenkaan vellonut kaipuussa läpi kirjeiden. Osasyynä tähän on varmasti se, että he näkivät toisiaan useammin kuin kotirintaman tyttöystävät ja vaimot näkivät rintamalla taistelevia poikaystäviään ja aviomiehiään. Kesäkuussa 1942 Laila ihmettelikin päiväkirjassaan, miten kotona odottavat vaimot voivat pitää siviilielämää pystyssä samalla, kun ikävöivät rintamalla taistelevia miehiään.⁴¹ Lailan ajatuksesta huomaa myös sota-ajan

³¹ Taskinen 2024, 199–200.

³² Lailan päiväkirja 5.3.1942, Kanon 1997, 41–43.

³³ Sepon kirje Ailille 23.3.1942, Kanon 1997, 51–52.

³⁴ Lailan päiväkirja 3.4.1942, Kanon 1997, 56–58.

³⁵ Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 56–61.

³⁶ Taskinen 2024, 199–200.

³⁷ Lailan päiväkirja 7.5.1942, Kanon 1997, 66–68.

³⁸ Taskinen 2024, 199.

³⁹ Esim. Sepon kirje Lailalle 2.3.1942, Kanon 1997, 38–39; Lailan kirje Sepolle 11.8.1942, Kanon 1997, 81–83.

⁴⁰ Lailan kirje Sepolle 3.3.1942, Kanon 1997, 39–41.

⁴¹ Lailan päiväkirja 26.6.1942, Kanon 1997, 77.

ihanteen naisista, jotka työskentelevät kotirintamalla ahkerasti ja toimivat hoivaavina äiteinä.⁴²

Laila ja Seppo lopettivat usein kirjeensä kertomalla, että tapaisivat toisensa unessa.⁴³ Tammikuussa 1942 Lailan ollessa lomalla hän kirjoitti: ”Nyt päästän Sinut porontaljäljesi nukkumaan. Hyvää yötä. Tulen unessa luoksesi yli jänkien ja metsien. Ja Sinun luonasihan minä olen aina.”⁴⁴ Pehkosen mukaan suomalaisessa kulttuurissa unikerronta on ollut naisten välittämää perinnettä, mutta sota-aikana unien merkitys korostuu myös miehillä.⁴⁵ Myös Seppo osallistui unikerrontaan, sillä esimerkiksi maaliskuussa 1942 hän lupasi kirjeessään herättää Lailan hänen nimipäivänään, vaikkei tulisi olemaan samassa paikassa.⁴⁶ Kirjeistä ei käy ilmi, näkikö pariskunta todellisuudessa toisistaan unia, mutta Kirsi Kanervan, Kaarina Kosken ja Marko Lambergin mukaan myös fiktiiviset kuvaukset unista voivat edustaa aikakauttaan ja kuvata mahdollisina pidettyjä unia.⁴⁷ Pehkosen mukaan kirjeissä unikerronta voi olla tapa yhdistää kirjoittaja ja vastaanottaja mielikuvituksen tarjoamassa kohtaamisessa.⁴⁸ Unista kirjoittamalla Laila ja Seppo siis ylläpitivät läheisyyttä välimatkasta huolimatta.

Kirjeiden sisältöön vaikuttavat myös kirjoittajan oletukset siitä, mitä vastaanottaja tahtoo kuulla ja miten vastaanottaja suhtautuu kirjeen sisältöön.⁴⁹ Päiväkirja puolestaan toimii ikään kuin turvallisenä tilana, jossa kirjoittaja voi pohtia suhdettaan toisiin ilman pelkoa sopimattomuudesta.⁵⁰ Parin rakkaus nousee vahvasti esille paitsi kirjeenvaihdossa, myös Lailan päiväkirjassa. Maaliskuun alussa Laila kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka oli aiemmin rakastunut monia kertoja, mutta rakkaus Seppoa kohtaan oli ylitsepääsemätöntä. Helmikuun alussa hän taas pohti: ”Minulla on kyllä niin ihana, suorastaan hemmetin ihana sulho, ettei ole kellään toisella.”⁵¹ Laila oli siis todella rakastunut.

⁴² Pehkonen 2013, 140–141.

⁴³ Esim. Lailan kirje Sepolle 3.3.1942, Kanon 1997, 39–41; Lailan kirje Sepolle 7.3.1942, Kanon 1997, 44–45; Sepon kirje Lailalle 27.11.1942, Kanon 1997, 92–93.

⁴⁴ Lailan kirje Sepolle 25.1.1942, Kanon 1997, 35–36.

⁴⁵ Pehkonen 2013, 212–213.

⁴⁶ Sepon kirje Lailalle 2.3.1942, Kanon 1997, 38–39.

⁴⁷ Kanerva, Koski & Lamberg 2022, 290–291.

⁴⁸ Pehkonen 2013, 214.

⁴⁹ Hagelstam 2011, 302.

⁵⁰ Sjö & Leskelä-Kärki, 30.

⁵¹ Lailan päiväkirja 5.3.1942, Kanon 1997, 41–43; Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 56–58.

2.2 Toiset heilat

Onko sydämessäsi vielä koko huoneusto varattu minulle, vai onko joku hirttämätön lurjus onnistunut vuokraamaan nurkkakammarin itselleen tämän huutavan asuntopulan aikana? Jos näin on käynyt, tulen kolistelemaan ja parhaani mukaan meluamaan, että hän irtisanoo kontraktinsa ainakin ennen syyskuun 1:stä päivää, se siitä ja piste.⁵²

Näin Seppo ilmaisi huolensa Lailan toisesta heilasta elokuisessa kirjeessään. Mustasukkaisuus ja huoli muista heiloista nousikin esille useamman kerran Sepon kirjeissä. Esimerkiksi jo tammikuussa 1942 Lailan ollessa lomalla Helsingissä Seppo kielsi häntä ”tekemästä Hesani poikia onnellisiksi” ja joulukuussa 1942 Seppo pyysi Lailaa kertomaan, oliko hän pysynyt uskollisena tansseissa käydessään.⁵³ Pehkosen mukaan sota-aikana mustasukkaisuus liittyy eroon ja välimatkaan, jonka ajatellaan lisäävän uskottomuuden mahdollisuutta. Lisäksi sota-aikana rintamalla työskentelevien naisten kevytkenkäisyydestä kiersi huhuja.⁵⁴

Aineistosta nousee esille, että sekä Lailalla että Sepolla oli aiempia seurustelusuhteita muiden kanssa. Jo joulukuussa 1941 Seppo oli myöntänyt, että hänellä oli heila Kananaisissa.⁵⁵ Laila kielsi kirjeessään Seppoa tapaamasta tätä toista heilaa sekä suorastaan vaati tätä unohtamaan muut tytöt luvaten itse tekevänsä samoin. Seppo vastasi kirjeeseen samana päivänä luvaten, ettei edes katsoisi muita naisia, ja kertoi itsekin olevansa mustasukkainen.⁵⁶ Lisäksi huhtikuussa 1942 Laila kertoi päiväkirjassaan, kuinka Seppo oli ollut kerran aiemmin kihloissa ja hänellä oli ollut useita lyhyempiä seurustelusuhteita.⁵⁷ Samassa merkinnässä Laila muisteli omaa ensirakkauttaan Stigiä, johon hän piti yhä yhteyttä kirjeitse, mutta jonka hän oli tavannut vain kolmesti. Lailan mukaan hänen rakkautensa Stigiin oli ollut valheellista, koska kirjeenvaihdossa toisen voi kuvitella haluamansalaiseksi.⁵⁸

Näre nostaa esille, että naiset ovat vaienneet julkisuudessa sota-ajan seksuaalisista kokemuksistaan.⁵⁹ Tarkoitukseni ei ole spekuloida tai vihjata, että Lailalla olisi ollut seksuaalista suhdetta muiden kuin Sepon kanssa, sillä mainintoja tällaisesta ei tutkimastani aineistosta löydy. Teoksessa tulee kuitenkin selväksi, että Lailalla oli jonkintasoinen romanttinen suhde Soini-nimisen miehen kanssa samaan aikaan, kun Laila seurusteli Sepon

⁵² Sepon kirje Lailalle 18.8.1942, Kanon 1997, 83–84.

⁵³ Sepon kirje Lailalle 25.1.1942, Kanon 1997, 34–35; Sepon kirje Lailalle 10.12.1942, Kanon 1997, 99–100.

⁵⁴ Pehkonen 2013, 173–175.

⁵⁵ Lailan päiväkirja 18.12.1941, Kanon 1997, 27–28.

⁵⁶ Lailan kirje Sepolle 18.12.1941, Kanon 1997, 28; Sepon kirje Lailalle 18.12.1941, Kanon 1997, 29–30.

⁵⁷ Päiväkirjan mukaan Sepon aiempi kihlattu on hukkunut. Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 59–61.

⁵⁸ Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 59–61.

⁵⁹ Näre 2016, 25.

kanssa. Aineiston perusteella Laila piti suhdettaan Soiniin merkittävänä osana kokemustaan sotilaskotisisarena, sillä Soini nousee aineistossa usein esiin, ja teokseen on sisällytetty hänen Lailalle lähettämiään kirjeitä. Marko Tikka, Ilari Taskinen ja Seija-Leena Nevala-Nurmi tuovat esille, että sota-aikana kirjeitä ei heitetty pois lukemisen jälkeen, vaan ne luettiin useaan kertaan uudelleen ja säilytettiin jopa vuosikymmeniä.⁶⁰ Jo pelkästään Soinin kirjeiden säilyttäminen ja sisällyttäminen teokseen kertoo miehen merkityksestä Lailalle.

Soini oli Lailaa noin kymmenen vuotta vanhempi kapteeni, jota Laila kuvaili karskiksi mieheksi.⁶¹ Laila ja Soini tutustuivat toisiinsa rintamalla syksyllä 1941,⁶² eli ennen kuin Laila tapasi Sepon. Laila ilmaisi päiväkirjassaan kiinnostuksensa Soiniin ihailemalla tämän silmiä ihmeellisiksi, ja kertomalla useassa merkinnässä viettäneensä tämän kanssa aikaa.⁶³ Vuonna 1942 aineistossa nousee esille, että Laila kävi Soinin kanssa ratsastusretkillä, joita varten Seppo lainasi hevostaan Lailalle. Maaliskuussa 1942 hevonen oli pillastunut, eikä sitä saatu takaisin. Laila kertoi päiväkirjassaan Sepon huokaisseen: ”Akka ajaa ratsain vieraisiin miehiin, ja valtion kaksikymmentätuhatta markkaa laukkaa metsässä satula selässä.”⁶⁴ Seppo oli siis tietoinen Lailan ja Soinin suhteesta ja käsitteli sitä huumorin kautta.

Osa rintamalla taistelevista sotilaista piti Lailaa ja Soinia parina, sillä huhtikuussa 1942 Laila kirjoitti päiväkirjaansa: ”Tuolta Kiestingin tien varresta jostain yksiköstä oli soitettu Soinille, että hänen daaminsa ratsu oli otettu kiinni.”⁶⁵ Lailaan siis viitattiin Soinin daamina ja Sepon hevoseen Lailan hevosena. Tiedon leviäminen Lailan ja Soinin suhteesta muille sotilaille kertoo myös rintaman yksityisyyden puutteesta, joka nousee esille myös Hagelstamin artikkelissa.⁶⁶ Laila vaikutti suhtautuvan Soiniin kuitenkin ristiriitaisesti, mikä nousi esiin etenkin Lailan kihlauksen aikoihin. Huhtikuun alussa 1942 Laila kertoi ajattelevansa Soinia ”liiankin usein”⁶⁷ kun taas kuun puolivälissä Laila julisti hänen olevan mennyttä elämää.⁶⁸ Kuun lopussa Laila kirjoitti: ”En tahdo tavata häntä enää koskaan! Hän pistää koko elämäni sekaisin! Seppo ei ikinä saa tietää näistä ristiriidoista juuri ennen häöpäivääni!”⁶⁹ Ristiriitaiset

⁶⁰ Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015, 6.

⁶¹ Soini ylennettiin luutnantista kapteeniksi lokakuussa 1941. Lailan päiväkirja 9.9.1942 Kanon 1997, 86; Lailan päiväkirja 6.10.1941, Kanon 1997, 19–22; Lailan päiväkirja 25.10.1941, Kanon 1997, 23.

⁶² Lailan päiväkirja 6.10.1941, Kanon 1997, 19–22.

⁶³ Lailan päiväkirja 6.10.1941, Kanon 1997, 19–22. Lailan päiväkirja 25.10.1941, Kanon 1997, 23. Lailan päiväkirja 26.10.1941, Kanon 1997, 23–24.

⁶⁴ Lailan päiväkirja 24.3.1942, Kanon 1997, 50–51.

⁶⁵ Lailan päiväkirja 3.4.1942, Kanon 1997, 56–58.

⁶⁶ Hagelstam 2011, 311.

⁶⁷ Lailan päiväkirja 3.4.1942, Kanon 1997, 56–58; Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 59–61.

⁶⁸ Lailan päiväkirja 14.4.1942, Kanon 1997, 62–63.

⁶⁹ Lailan päiväkirja 20.4.1942, Kanon 1997, 64.

tunteet liittyivät varmasti huoleen siitä, leimattaisiinko hänet huonoksi naiseksi, jos hänen ajateltaisiin olevan Soinin kanssa seksuaalisessa suhteessa.⁷⁰

Lailan ja Sepon toukokuisen avioitumisen jälkeen Soinista oli vain satunnaisia mainintoja Lailan päiväkirjassa.⁷¹ Viimeisen kerran Laila mainitsi Soinin syyskuussa 1942, jolloin Laila oli viettänyt illan hänen kanssaan korsussa. Laila teki päiväkirjassaan selväksi, että he vain katselivat valokuvia ja puhuivat menneisyydestä. Hän kirjoitti, kuinka Soinin ”pitäisi löytää itselleen hyvä tyttö.”⁷² Lailan ja Soinin välit vaikuttivat viilentyneen ystävyydeksi. Siitä huolimatta tällaista kahdenkeskeistä tapaamista ei olla pidetty täysin hyväksyttävänä, sillä Laila kirjoitti salaavansa tapaamisen Sepolta.⁷³ Soini kaatui rintamalla 13.2.1943, ja Laila kuuli uutisen hänen kaatumisestaan Sepolta. Tätä ennen Soini oli mennyt kihloihin Iris-nimisen naisen kanssa.⁷⁴

Lailan suhde Soiniin nousi esille etenkin Lailan päiväkirjassa, kun taas tutkimassani aineistossa Sepon toisia heiloja sivutaan vähäisesti. Vuoden 1942 maaliskuussa Laila kertoi kirjeessään Sepolle: ” [Aimo] taas tänään kiusasi minua Sinun Vapullasi”.⁷⁵ Toimitusvaiheessa kirjeeseen on lisätty, että kyseessä oli Sepon entinen heila, mutta tilannetta ei avata enempää. Koska hallussani ei ole päiväkirjan kaltaista aineistoa Sepolta, en voi samalla tavalla tehdä päätelmiä siitä, loppuivatko Sepon suhteet muihin heiloihin ennen Lailan ja Sepon suhteen kehittymistä vai jatkuivatko ne pidempään, ja miten mahdollisiin toisiin heiloihin suhtauduttiin. Pehkosen mukaan seksuaalisuuteen liittyvä moraalikoodi määritteli etenkin naisten käyttäytymistä, ja esimerkiksi varattujen miesten flirttailua saatettiin helpommin katsoa sormien läpi.⁷⁶ Useammat samanaikaiset seurustelusuhteet eivät myöskään olleet sota-aikana poikkeuksellisia. Esimerkiksi Taskisen teoksessa nousee esille, kuinka eräs sotilas sai rakkauskirjeitä useammalta naiselta samaan aikaan.⁷⁷

⁷⁰ Näre 2016, 22–24.

⁷¹ Lailan päiväkirja 22.5.1942, Kanon 1997, 71–73; Lailan päiväkirja 7.6.1942, Kanon 1997, 74–75; Lailan päiväkirja 29.8.1942, Kanon 1997, 84–85.

⁷² Lailan päiväkirja 9.9.1942, Kanon 1997, 86.

⁷³ Lailan päiväkirja 9.9.1942, Kanon 1997, 86.

⁷⁴ Lailan päiväkirja helmikuussa 1944, Kanon 1997, 314–315; Soinin kirje Lailalle 17.1.1944, Kanon 1997, 313–314.

⁷⁵ Lailan kirje Sepolle 7.3.1942, Kanon 1997, 44–45.

⁷⁶ Pehkonen 2013, 163; Pehkonen 2013, 180.

⁷⁷ Taskinen 2024, 53–54.

2.3 Siveellisyys

Sotilaskotiliiton juhlakirjan mukaan kristillisyys oli vahvasti läsnä rintama-alueen sotilaskotitoiminnassa jatkosodan aikana. Kirja kuvaa kanttiineja rintamalla sijaitsevana siviilikeitaina ja kertoo, että vanhemmat sotilaskotisisaret nähtiin äidillisessä roolissa.⁷⁸

Näreen antama kuva jatkosodan rintama-arjesta ei ole näin yksinkertaistettu. Hänen mukaansa sukupuoliroolit ja seksuaalinen kontrolli löystyivät sodan aikana, kun samaan aikaan virallisesti seksuaalisuuden nähtiin kuuluvan vain avioparien välille.⁷⁹ Tutkimassani aineistossa nousee esille tämä ristiriita ajan siveyskäsitteiden ja rintaman todellisuuden välillä.

Sepon ja Lailan teksteissä nousee esille heidän tietoisuutensa ajan siveysajattelusta. Jo ensimmäisessä kirjeessään Seppo halusi osoittaa itsensä kunnolliseksi mieheksi, sillä hän vihjasi paheksuvansa avioliiton ulkopuolista seksiä vastustamalla ”ei kenenkään maalla” olemista.⁸⁰ Näreen mukaan etenkin naisilta on maanpuolustuksen nimissä vaadittu siveellisyyttä jatkosodan aikaan,⁸¹ ja vielä vahvemmin ajatus siveellisyyden vaatimuksesta onkin esillä Lailan teksteissä. Esimerkiksi huhtikuussa 1942 kihlauduttuaan Sepon kanssa Laila häpeili aikaisempia seurustelusuhteitaan päiväkirjassaan: ”Aina hauskaa pitämässä, aina tanssimassa, flirttailemassa, pettämässä.” Samassa merkinnässä Laila kertoi, että oli yrittänyt varoittaa Seppoa flirttailevasta luonteestaan.⁸² Merkinnässä näkyy myös vahvasti oman itsen tunnustuksellinen pohdinta, mikä on tyypillistä ajan päiväkirjoille.⁸³ Vaikka Laila paikoitellen häpeili aikaisempia suhteitaan ja menevää luonnettaan, hän ei pitänyt niitä salassa Sepolta.

Näre kertoo, että etenkin naiset joutuivat miettimään, kuinka nopeasti etenivät seurustelusuhteissaan, ettei heitä leimattaisi moraalittomiksi.⁸⁴ Samalla kun aineistossa nousee esille Lailan ja Sepon huoli siitä, näyttäytyvätkö he toistensa silmissä kunnollisilta, heidän suhteensa eteni nopeasti. Joulupäivänä 1941 Laila kirjoitti päiväkirjaansa hänen ja Sepon ensisuudelmasta edellisenä yönä: ”Myös Seppo oli hiukan huterissa, jutteli levottomia ja otti väkisin ensisuudelman. Oli ikimuistoinen joulu etulinjassa elävien tähtien alla!”⁸⁵ Seuraavan vuoden maaliskuussa Laila muisteli tapahtunutta: ”Ja tuolla korsutiellä, kirkkaitten

⁷⁸ Airio 2018, 252.

⁷⁹ Näre 2016, 24–26.

⁸⁰ Sepon kirje Lailalle 18.12.1941, Kanon 1997, 28–29.

⁸¹ Näre 2016, 23.

⁸² Lailan päiväkirja 8.4.1942, Kanon 1997, 59–61.

⁸³ Sjö & Leskelä-Kärki 2020, 21–22.

⁸⁴ Näre 2016, 13.

⁸⁵ Lailan päiväkirja 25.12.1941, Kanon 1997, 31–32.

joulutähtien alla, hän yhtäkkiä tempaisi minut syliinsä, kiskoi tukasta liikkumattomaksi ja suuteli, suuteli, suuteli... En koskaan unohda sitä jouluyötä!” Samassa merkinnässä Laila kirjoitti rakastuneensa Seppoon tuona yönä.⁸⁶

Näre nostaa tutkimuksessaan esiin, että sukupuolista ahdistelua ei sota-aikana käsitteellistetty kuten nykyään.⁸⁷ Kuvaus siitä, kuinka Seppo ”otti väkisin ensisuudelman” voitaisiin nähdä viittaavan suostumuksen puutteeseen. 1940-luvulla kuvaukset romanttisesta rakkaudesta populaarikulttuurissa sisälsivät usein samankaltaisia kohtaamisia kuin Lailan kuvaus ensisuudelmasta, ja Taskinen tuo esille, kuinka kirjeiden rakkaudentunnustukset toistavat elokuvista ja kirjoista opittuja romanttisen rakkauden malleja.⁸⁸ Koska päiväkirjamerkinnot ovat kirjeiden kaltaisia yksityisiä ja henkilökohtaisia tekstejä, en näe, miksei tämä pitäisi myöskin niihin. Laila piti suudelmaa siis todennäköisesti romanttisena, ja ajatus suostumuksen puutteesta voi perustua nykyajan näkökulmaan.

Pehkosen mukaan seksuaalisävytteiset puheet olivat sotilaiden kesken yleisiä, ja Näreen mukaan miesten puheet olivat rivoja etenkin eturintamalla.⁸⁹ Lailan päiväkirjassa nousee esille, kuinka myös sotilaskotisisaret kuuluivat näitä puheita. Heinäkuussa 1942 Laila kirjoitti päiväkirjaansa sotilasjoukosta, joka pyysi häntä mukaan pelaamaan ”rättipokkaa”: ”Sanoin, että olisi liian hullun näköistä, kun minä kuitenkin voittaisin, ja pelin lopussa olisi neljä alastonta kaveria ja yksi vaatteissaan oleva tyttö korttipakan vierellä.”⁹⁰ Laila lähti vitsiin mukaan, mutta Näreen tutkimuksessa nousee esille myös tapauksia, joissa sotilaiden rivot puheet muuttuivat naista halventaviksi.⁹¹ Myös Soinin kirjeissä on seksuaalisävytteistä vihjailua: ”Ellen enää mitään lisää, niin puristan lämpimästi – vaikka kättäsi – ja toivotan mitä herttaisinta joulua.”⁹² Lailan Soinille lähettämät kirjeet eivät löydy teoksesta, joten en tutkijana tiedä, miten Laila on kirjeeseen suhtautunut ja vastannut.

Siveyskäsitykset eivät koskeneet vain seksuaalisuutta. Sotilaskotiliitto ei suhtautunut alkoholin käyttöön erityisen suojeasti, sillä humaltuminen oli kiellettyä sotilaskodeissa ja kanttiineissa.⁹³ Näreen tutkimuksesta nousee kuitenkin esille, etteivät sotilaat pitäneet

⁸⁶ Lailan päiväkirja 5.3.1942, Kanon 1997, 41–43.

⁸⁷ Näre 2016, 277.

⁸⁸ Taskinen 2024, 199–200.

⁸⁹ Pehkonen 2013, 177; Näre 2016, 146.

⁹⁰ Lailan päiväkirja 13.7.1942, Kanon 1997, 78–79.

⁹¹ Näre 2016, 147–148.

⁹² Soinin kirje Lailalle 19.12.1941, Kanon 1997, 30–31.

⁹³ Airio 2018, 252.

rintamalla humaltumista häpeällisenä,⁹⁴ ja tutkimani aineiston valossa sotilaiden humaltuminen ei ollut vieras näky myöskään sotilaskotisisarille. Joulupäivän iltana 1941 Seppo yritti kieltää Lailaa tulemasta etulinjaan, sillä miehet olivat siellä humalassa. Laila lähti etulinjaan tapaamaan humalaista Seppoa kiellosta huolimatta, eikä ainakaan päiväkirjassaan myöntänyt, että miesten humaltuneisuus olisi häirinnyt häntä.⁹⁵ Soinin humaltuminen puolestaan häiritsi Lailaa, sillä se muutti miehen käytöstä. Joulukuussa 1941 Soini lähetti Lailalle sairaslomaltaan ”epämääräisiä kortteja eri kapakoista”⁹⁶ ja huhtikuussa 1942 Laila kirjoitti päiväkirjaansa Soinin kuulleen hänen kihlauksestaan: ”Tuskin mies humalassa voi olla vähemmän miellyttävä kuin Soini eilen.”⁹⁷

Näreen mukaan sotilaskotisisarten säädyllisyysnormit eivät olleet yhtä tiukat kuin esimerkiksi lottien,⁹⁸ ja Lailan kokemuksissa nousee esille, kuinka sota-ajan olosuhteet eivät aina sopineet siviilin normeihin. Marras- ja joulukuussa 1941 Laila kirjoitti päiväkirjassaan, että nukkui yksin samassa teltassa 12 miehen kanssa. Hänen suhteensa miehiin vaikutti olleen platoninen, sillä hän puhui heistä ”joulupukkipataljoonana” ja kuvaili heitä vanhemmiksi, turvallisiksi miehiksi.⁹⁹ Tilanne jatkui samankaltaisena jonkin aikaa, sillä vasta maaliskuussa 1942 Laila mainitsi kirjeessään Sepolle, että oli saanut oman makuuhuoneen.¹⁰⁰ Lailan kerronnasta päätellen järjestelmä nähtiin rintamalla hyväksyttävänä, eikä järjestely vaikuttanut haittaavan myöskään Seppoa. Laila kuitenkin pohti päiväkirjassaan, ettei hänen äitinsä olisi tyytyväinen kuullessaan nukkumajärjestelystä.¹⁰¹

Laila ja Seppo olivat tietoisia aikansa siveysnormeista, mutta myös niiden muuttumisesta sota-aikana. Rintama-arjen poikkeukselliset siveysnormit näkyivät esimerkiksi alkoholin käytössä, miesten ja naisten vitsailussa sekä sotilaskotisisarten nukkumajärjestelyissä. Vuoden 1944 lopussa Laila muisteli aikaansa sotilaskotisisarena: ”– kuuluimme eristettyyn maailmaan, joka eli omaa elämäänsä omine lakeine ja tapoineen.”¹⁰² Myös Laila siis yhtyi ajatukseen siitä, kuinka sota-aikana rintaman käytännöt ja olosuhteet poikkesivat merkittävästi siviilin ja rauhan ajan normeista ja siveyskäsitksistä.

⁹⁴ Näre 2016, 151.

⁹⁵ Lailan päiväkirja 5.3.1941, Kanon 1997, 41–43.

⁹⁶ Lailan päiväkirja 18.12.1941, Kanon 1997, 27–28.

⁹⁷ Lailan päiväkirja 14.4.1942, Kanon 1997, 62–63.

⁹⁸ Näre 2016, 191.

⁹⁹ Lailan päiväkirja 16.11.1941, Kanon 1997, 24; Lailan päiväkirja 3.12.1941, Kanon 1997, 25–26.

¹⁰⁰ Lailan kirje Sepolle 3.3.1942, Kanon 1997, 39–40.

¹⁰¹ Lailan päiväkirja 3.12.1941, Kanon 1997, 25–26.

¹⁰² Lailan päiväkirja 26.12.1944, Kanon 1997, 533–535.

3 Kenttäpostin yhdistämät

3.1 Arkea ja rakkaudenosoituksia

Tammikuun alussa 1943 Laila lopetti sotilaskotisisarena toimimisen ja myös Seppo pääsi rintamalta siviiliin työlomalle.¹⁰³ Sepon työloma venyi lopulta yli puolentoista vuoden mittaiseksi, ja siviilissä pari asui osan aikaa yhdessä ja osan erillään. Lokakuussa 1943 parille syntyi tyttövauva, jonka nimeksi annettiin Ritva Inkeri.¹⁰⁴ Synnytyksen jälkeen Laila ja Ritva muuttivat Sepon perässä Ylitornioon.¹⁰⁵ Heinäkuun 4. päivä 1944 Laila kirjoitti päiväkirjaansa, että Suomen sotajoukot olivat alkaneet perääntyä ja Seppo oli lähtenyt takaisin rintamalle.¹⁰⁶ Tämän jälkeen pariskunnan lähes ainoaksi kommunikaatiotavaksi jäi kirjeenvaihto.

Jatkosodan aikainen kenttäposti oli organisoitua ja toimi yhteistyössä yleisen postilaitoksen kanssa. Kotiväki lähetti kirjeitä, postikortteja, paketteja ja rahaa keskuskenttäpostikonttoreihin, joista ne lähetettiin kenttäpostikonttorien kautta joukko-osastoille ja lopulta sotilaille. Rintamalta postia lähetettiin kotiin vastakkaisessa järjestyksessä, samaa kautta.¹⁰⁷ Postin lähettäminen rintaman ja kodin välillä oli jatkosodan aikana ilmaista tai edullista, jotta kaikilla olisi taloudellinen mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiinsä.¹⁰⁸

Sotilaille kirjeiden kirjoittaminen oli paitsi keino pitää yllä suhteita kotiin, myös keino viettää vapaa-aikaa ja saada etäisyyttä sodan arkeen.¹⁰⁹ Lailan ja Sepon kirjeet keskittyvätkin paljon siviiliarkeen ja sen tapahtumiin. Seppo kyseli kirjeissään Lailan kuulumisia,¹¹⁰ ja Laila kertoi arjestaan paljon. Esimerkiksi heinäkuussa Laila kertoi käyneensä elokuvissa, elokuussa hän kuvaili huonoa menestystään marjastuksessa ja sienestyksessä, ja syyskuussa hän kyseli talvipiperunoiden perään.¹¹¹ Parin kirjeenvaihdossa myös perhearki näkyi vahvasti, sillä useat kirjeet sisältävät keskustelua heidän tyttärestään Ritvasta. Esimerkiksi jo pian etulinjaan

¹⁰³ Lailan päiväkirja 3.1.1943, Kanon 1997, 103; Lailan päiväkirja 5.1.1997, Kanon 1997, 130.

¹⁰⁴ Sepon kirje Lailalle 3.10.1944, Kanon 1997, 259–260.

¹⁰⁵ Lailan päiväkirja 27.11.1943, Kanon 1997, 310–312.

¹⁰⁶ Lailan päiväkirja 4.7.1944, Kanon 1997, 319.

¹⁰⁷ Kenttäpostikonttorien sijainti ja määrä vaihteli jatkosodan tapahtumien ja tilanteen mukaan.

¹⁰⁸ Hagelstam 2011, 306; Taskinen 2024, 27–28.

¹⁰⁹ Pehkonen 2013, 193–194.

¹¹⁰ Esim. Sepon kirje Lailalle heinäkuulla 1944, Kanon 1997, 333–335; Sepon kirje Lailalle 8.8.1944, Kanon 1997, 376–378; Sepon kirje Lailalle 15.8.1944, Kanon 1997, 402–403.

¹¹¹ Lailan kirje Sepolle 29.7.1944, Kanon 1997, 348–349; Lailan kirje Sepolle 6.8.1944, Kanon 1997, 371–372; Lailan kirje Sepolle 12.8.1944, Kanon 1997, 388–389; Lailan kirje Sepolle 3.9.1944, Kanon 1997, 475–476.

päästyään Seppo kysyi kirjeessään Ritvan vointia, ja heinäkuun lopulla Laila kertoi, että lapsi opettelee seisomaan.¹¹² Lisäksi Seppo lähetti kirjeissään usein terveisiä tyttärelleen.¹¹³

Hagelstamin mukaan jatkosodan aikana oli yleistä, että sotilaat kirjoittivat siviiliin liittyvästä elämästä, kuten kavereistaan, vapaa-ajastaan, kirjeiden kirjoittamisesta ja juhlista.¹¹⁴ Sepon kirjeissä puheet siviilielämästä liittyvät etenkin menneeseen ja tulevaan arkeen Lailan kanssa. Esimerkiksi eräässä kirjeessä Seppo haaveili yhteisestä hetkestä saunassa, ja toisessa muisteli yhteisiä lauantai-iltoja siviilissä.¹¹⁵ Pehkosen mukaan sota-ajan kirjeissä haetaan lohtua ajattelemalla yhteistä menneisyyttä ja tulevaisuutta idealisoidun rakkauden kohteen kanssa. Tämä juontaa juurensa keskiaikaiseen ritarirunouteen, jossa kaukana ollut hovinainen asetettiin ritarin palveluksen kohteeksi.¹¹⁶

Lailan ja Sepon kirjeissä siviilielämän muistelemiseen liittyi myös vanhojen riitojen katuminen. Esimerkiksi elokuisessa kirjeessään Seppo pyysi anteeksi pahuuttaan ja itsestä käytöstään riitojen aikana.¹¹⁷ Laila vastasi kirjeeseen olleensa vielä Seppoakin itsekkäämpi riitatilanteissa, ja muistutti Seppoa, kuinka riidat olivat aina päättyneet hyvin.¹¹⁸ Taskinen kirjoittaa, että sota-aikana pariskuntien kirjeiden tunteisuus liittyy myös pelkoon siitä, ettei toista näkisi enää koskaan.¹¹⁹ Pelko menetyksestä selittää myös parin katumusta ja anteeksipyytelyä.

Pehkosen mukaan rakkaus oli pariskuntien kirjeissä yleisin aihe, ja Taskisen mukaan juuri vaimojen ja aviomiesten rakkaudenosoitukset olivat kaikista intensiivisimpiä.¹²⁰ Tämä näkyy myös Lailan ja Sepon kirjeissä, joissa pariskunta toi pitkin kuvauksin esiin, kuinka onnellisia he olivat yhdessä ja kuinka paljon he rakastivat toisiaan.¹²¹ Heinäkuussa Seppo kirjoitti kauniisti:

¹¹² Sepon kirje Lailalle joskus, Kanon 1997, 331–332; Lailan kirje Sepolle 24.7.1994, Kanon 1997, 336–338.

¹¹³ Esim. Sepon kirje Lailalle 5.8.1944, Kanon 1997, 366–368; Sepon kirje Lailalle 18.8.1944, Kanon 1997, 415–417.

¹¹⁴ Hagelstam 2011, 318.

¹¹⁵ Sepon kirje Lailalle 17.8.1944, Kanon 1997, 411–413; Sepon kirje Lailalle 25.8.1944, Kanon 1977, 442–444.

¹¹⁶ Pehkonen 2013, 132–141.

¹¹⁷ Sepon kirje Lailalle 1.8.1994, Kanon 1997, 356–358.

¹¹⁸ Lailan kirje Sepolle 4.8.1944, Kanon 1997, 364–366.

¹¹⁹ Taskinen 2024, 112–113.

¹²⁰ Pehkonen 2013, 130; Taskinen 2024, 112.

¹²¹ Esim. Lailan kirje Sepolle 4.8.1944, Kanon 1997, 364–366; Sepon kirje Lailalle 11.8.1944, Kanon 1997, 383–386; Lailan kirje Sepolle 13.8.1944, Kanon 1997, 392–393.

Mutta kaikki on pientä sen asian rinnalla, että Sinä, oma rakkaani, seuraat ajatuksissani retkilläni. On aivan toista selviytyä näistä vaaroista, kun kaikkialla välkkyvät rakkaat, uskolliset silmäsi, ja tunnossani on varmuus, ettei minun yksinäni ja myötätuntoasi vailla tarvitse taistella. En osaa selittää, miten kiitollinen olen kohtalolle, että tiemme yhtyivät, rakas. Siksipä annan paljon tälle sodalle anteeksi.¹²²

Sepon kirjeestä huomaa ajatuksen siitä, kuinka Lailan rakkaus toi merkityksen tunteen sodankäynnille. Taskinen mukaan rakkaus näkyi sota-ajan kirjeenvaihdossa myös ikävöintinä, kun pariskunnat julistivat kaipaustaan.¹²³ Sodan loppupuolella Laila ja Seppo potivat ikävänsä kirjeissään,¹²⁴ minkä lisäksi Lailan ikävä näkyy myös hänen päiväkirjassaan. Kun Seppo lähti takaisin sotaan heinäkuussa 1944, Laila kirjoitti päiväkirjaansa: ”Kunpa voisinkin olla siellä mukana kuin ennen muinoin, olisi paljon helpompaa sillä tavalla. Nyt, kun tiedän, millaista on rintamalla, en tahtoisi olla näin kaukana.”¹²⁵

Kirjeenvaihdon voidaan ajatella muodostavan yksityisen keskustelutilan kirjoittajan ja vastaanottajan välille, vaikka kirjoittamis- tai lukemishetkellä paikalla olisi fyysisesti muitakin. Samalla kaksi eri paikkaa ja aikaa kohtaavat.¹²⁶ Tämän ajatuksen voi havaita suoraan Lailan kirjeestä, jonka hän kirjoitti heinäkuun lopussa 1944 rintamalle: ”Ailikin häipyi jo nukkumaan, olemme kahden, Seppo. Ota minut syliisi, istumme tuossa nojatuolissa. Olen niin ikävöinyt Sinua.”¹²⁷ Myös Seppo kirjoitti elokuussa, kuinka kirjeitä lukiessa tuntee olevansa Lailan kanssa samassa paikassa.¹²⁸

Lailan ja Sepon kirjeet sodan loppupuolelta osoittavat suhteen syventyneen ja vakiintuneen. Kirjeenvaihdossa esiin nousivat rakkauden ja romanttisten ilmaisujen lisäksi arjen velvollisuudet ja perhe-elämän tärkeys. Lisäksi pariskunta sovitteli kirjeissään aiempia riitojaan ja kirjoitti valtavasta ikävästään entistä enemmän. Lailan ja Sepon rakkauskirjeet sodan lopulta ovat piirteiltään ja sisällöltään samankaltaisia kuin aiemmassa sota-ajan kirjetutkimuksessa tutkitut pariskuntien kirjeet.

¹²² Sepon kirje Lailalle 29.7.1944, Kanon 1997, 349–350.

¹²³ Taskinen 2024, 112.

¹²⁴ Esim. Lailan kirje Sepolle 23.8.1944, Kanon 1997, 432–433; Sepon kirje Lailalle 4.9.1944, Kanon 1997, 477–478; Sepon kirje Lailalle 26.9.1944, Kanon 1997, 509–510.

¹²⁵ Lailan päiväkirja 4.7.1944, Kanon 1997, 319.

¹²⁶ Hagelstam 2011, 311.

¹²⁷ Lailan kirje Sepolle 29.7.1944, Kanon 1997, 348–349.

¹²⁸ Sepon kirje Lailalle 11.8.1944, Kanon 1997, 383–386.

3.2 Sensuurin vaikutus kirjeiden sisältöön

Jatkosodan aikana kirjeiden sisältöä pyrittiin rajoittamaan postisensuurilla. Sotasalaisuuksista, kuten joukkojen sijainnista sekä joukko-osastojen vahvuudesta ja aseistuksesta ei saanut kirjoittaa siltä varalta, että kirjeet päätyisivät vihollisten käsiin.¹²⁹ Hagelstamin tutkimuksessa nousee ilmi, kuinka kirjoittajat olivat tietoisia siitä, että heidän kirjeensä saattaisivat päätyä ulkopuolisen luettavaksi sensuurin kautta.¹³⁰ Myös Laila ja Seppo olivat tietoisia tästä, sillä he viittasivat useassa kirjeessään suoraan postisensuurin toimintaan. Esimerkiksi elokuussa 1944 Laila aloitti kirjeensä sanoilla: ”Minä jo luulin sensuurin ihastuneen kaikkiin lähettämiini kirjeisiin niin, ettet Sinä niitä koskaan saakaan.”¹³¹

Hagelstam kirjoittaa, ettei postisensuurin säännösten noudattaminen ollut usein tarkkaa.¹³² Tämä käy ilmi myös Lailan ja Sepon kirjeistä. Esimerkiksi heinäkuussa Laila uteli:

Niin, ne sotasalaisuudet! Minä en tietenkään saisi kysellä Sinulta yhtään mitään. Ja kuitenkin tahdon tietää kaiken. Täytyyhän minun toki saada tietää, millaisessa ympäristössä ja miten Sinua kasvatetaan – ei kun Sinä kasvatat. Kerro vain tarkkaan!¹³³

Seppo myös jakoi Lailalle tietoja, joiden voitaisiin ajatella lähentelevän sotasalaisuuksia. Eräässä heinäkuisessa kirjeessään Seppo kertoi, että heidän ryhmänsä oli varustettu pyörillä ja moottoripyörillä,¹³⁴ eli kirjeessä tuli ilmi tietoja hänen joukko-osastonsa kunnosta.

Sensuuriohjeet kielsivät myös ”sopimattomista” asioista kirjoittamisen, ja Päämajan käskylehti kielsi sotilaita muun muassa valittamasta velvollisuuksista, parhaamasta muista ja halventamasta sotilaan arvoa muilla tavoin.¹³⁵ Seppo uhmasi sääntöjä kritisoidulla sodan johtoa kirjeissään. Heinäkuussa Seppo valitti, kuinka entiset rintamamiehet lähetetään etulinjaan ja turvallisemmalle alueelle saavat jäädä päämajassa istuneet upseerit.¹³⁶ Myös elokuisessa kirjeessään Seppo kritisoi sotaa ja sen johtoa vahvasanaisesti:

¹²⁹ Hagelstam 2011, 307–309; Taskinen 2024, 28–30; Hagelstam 2006, 216.

¹³⁰ Hagelstam 2011, 314.

¹³¹ Lailan kirje Sepolle 1.8.1944, Kanon 1997, 354–356.

¹³² Hagelstam 2006, 216.

¹³³ Lailan kirje Sepolle 16.7.1944, Kanon 1997, 326–328.

¹³⁴ Sepon kirje Lailalle heinäkuulla 1944, Kanon 1997, 333–335.

¹³⁵ Hagelstam 2011, 307–308; Taskinen 2024, 28–29.

¹³⁶ Sepon kirje Lailalle 18.7.1944, Kanon 1997, 331.

Puhutaan kauniita juhlapuheita, niin kuin me täällä taistelisivme jonkinlaisessa hurmiossa täynnä ajatuksia ja varmoina siitä, ettei maailmassa löydy muuta tapaa palvella isänmaataan kuin tappamalla ja tuhoamalla kaiken, mitä ahkerat kädet ovat rakentaneet.¹³⁷

Armeijan ja sen päällystön kritisoiminen ei Hagelstamin mukaan ollut sota-aikana harvinaista.¹³⁸ Myös Lailan eräässä kirjeessä kritisoitiin armeijan toimintaa, joskin epäsuoremmin. Syyskuussa Laila kirjoitti kritisoivaan sävyyn huhusta, jonka mukaan siviiliväestö evakuoitaisiin Ruotsin sijaan metsiin piiloon.¹³⁹ Toimitusvaiheessa tehdyn lisäyksen mukaan sensuuri oli avannut kyseisen kirjeen. Kirjettä ei ollut kuitenkaan sensuroitu, eli tätä ei pidetty rikkomuksena.

Sensuuriohjeisiin kuului myös se, että sotilaita ja kotiväkeä kannustettiin kirjoittamaan rohkaisevia kirjeitä toisilleen.¹⁴⁰ Heinäkuussa sotaharjoituksissa ollessaan Seppo kuitenkin kirjoitti Lailalle: ”Älä pyri minua rohkaisemaan ylimalkaisilla fraaseilla ja juhlapuheiksi passaavilla iskulauseilla. Et ole sitä tehnytään, kiitos.”¹⁴¹ Pariskunta tahtoi siis pidättäytyä epäaidolta tuntuvalta rohkaisemiselta. Toisaalta Seppo vakuutteli kirjeissään pärjäävänsä ja pääsevänsä turvaan. Heinäkuun lopussa hän kirjoitti selviävänsä hyvän tuurinsa ansiosta ja elokuun alussa hän kirjoitti Lailan ajatusten suojelevan häntä.¹⁴² Useassa Sepon kirjeessä nousi myös esille toive ja varmuus siitä, että hän selviäisi sodasta ja pääsisi kotiin.¹⁴³ Kirjeistä voi siis huomata, kuinka Seppo pyrki ohjeiden mukaisesti rohkaisemaan Lailaa.

Hagelstam ja Taskinen ovat käsitelleet postisensuurin toimintaa laajemmin. Heidän mukaansa postia tarkastettiin keskuskeskustäpostikonttorien sensuuritoimistoissa pistokokeiden sekä joukko-osastojen poikkeustarkkailun muodossa. Kirjeiden kiellettyjä kohtia pyyhittiin yli tai leikattiin pois, mutta myös kokonaisia kirjeitä pidätettiin. Järjestelmän myötä vain noin neljästä viiteen prosenttia keskustäpostista tarkastettiin jatkosodan aikana. Postisensuuri vaikuttikin kirjeiden sisältöön hyvin vähän, koska suurinta osaa kirjeistä ei tarkastettu, minkä lisäksi rikkomuksista ei yleensä rangaistu. Toisaalta raja postisensuurin ja itsesensuurin välillä on häilyvä, ja vaikenemisen syyt tulevat kirjeenvaihdossa harvoin suoraan esille.¹⁴⁴

¹³⁷ Sepon kirje Lailalle 8.8.1944, Kanon 1997, 376–378.

¹³⁸ Hagelstam 2011, 315.

¹³⁹ Lailan kirje Sepolle 28.9.1944, Kanon 1997, 513–514.

¹⁴⁰ Hagelstam 2011, 308.

¹⁴¹ Sepon kirje Lailalle 6.7.1944, Kanon 1997, 321.

¹⁴² Sepon kirje Lailalle 29.7.1944, Kanon 1997, 349–350; Sepon kirje Lailalle 5.8.1944, Kanon 1997, 366–368.

¹⁴³ Esim. Sepon kirje Lailalle 1.8.1944, Kanon 1997, 356–358.

¹⁴⁴ Hagelstam 2011, 307–309; Taskinen 2024, 28–30; Hagelstam 2006, 216; Hagelstam 2011, 318.

3.3 Huoli ja suru

Taskinen kirjoittaa, että avioparit eivät yleensä jakaneet pelkojaan ja ahdistustaan toisilleen kirjeenvaihdossa, ja Hagelstam kirjoittaa, että sodan kauheuksista kertominen kirjeissä oli vähäistä. Syitä on useita. Raakuuksia oli sotilaan hankala sanoittaa ja kotiväen hankala ymmärtää. Lisäksi pelon ilmaiseminen vaimolle saatettiin kokea heikkoutena.¹⁴⁵ Lailan ja Sepon kirjeenvaihdossa pelkoa ilmaistiin jonkin verran, minkä lisäksi Seppo myös mainitsi sodan raakuuksista joitain kertoja. Uskon, että Lailan aika sotilaskotisisarena oli osasy parin avoimuuteen näissä kysymyksissä. Koska Laila ja Seppo tapasivat ja viettivät aikaa rintamalla, oli heidän myös myöhemmin helpompi jakaa siellä tapahtuvia asioita toisilleen.

Sepon kirjeissä sodan raakuuksista ei kerrottu yksityiskohtaisesti, mutta niistä on pari mainintaa. Pian etulinjaan päästyään Seppo kirjoitti Lailalle, kuinka ”— heti kärkeen on tapeltu niin vietävästi —” ja ”— aurinko nousee juuri katselemaan tätä hävityksen kauhista.”¹⁴⁶ Heinäkuun lopussa Seppo kuvaili lyhyesti kovimpia taisteluitaan etulinjassa: ”— keskellä keinotekoista helvettiä taistelin kaikkia kauhuja vastaan —”¹⁴⁷ Näiden mainintojen lisäksi Seppo ei kirjoittanut sodan kauheuksista kuvailevasti. Syynä uskon tähän olevan myös se, että ison osan syksystä 1944 Seppo oli kauempana etulinjasta, jossa sodankäynti oli vilkkainta.

Kirjeiden saapumisessa kesti Suomessa yleensä kolmesta seitsemään päivää, mutta parhaassa tapauksessa kirjeet saapuivat perille jopa kahdessa päivässä.¹⁴⁸ Elokuun alussa Laila kirjoitti Sepolle, että tämän kirjeet saapuvat perille 3–4 päivässä, ja pohti, että kirjeet kulkevat varmaankin vielä hitaammin kotoa rintamalle.¹⁴⁹ Kirjeiden sisällöstä päätellen muutamakin päivä on tuntunut pitkältä odotusajalta. Hagelstamin mukaan säännöllistä kirjoittamista oli vaikea ylläpitää etenkin Neuvostoliiton suurhyökkäyksen aikana 1944, ja kaoottisten olosuhteiden seurauksena kirjeet eivät välttämättä saapuneet perille asti. Sekä siviiliväestö että sotilaat olivat tietoisia tästä, mutta kirjeissä myös valitettiin niiden saapumattomuudesta.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Taskinen 2024, 112; Hagelstam 2011, 318.

¹⁴⁶ Sepon kirje Lailalle Joskus etulinjassa, Kanon 1997, 331–332.

¹⁴⁷ Sepon kirje Lailalle 28.7.1944, Kanon 1997, 345–347.

¹⁴⁸ Hagelstam 2011, 304–306; Taskinen 2024, 27–38.

¹⁴⁹ Sepon kirje Lailalle 1.8.1944, Kanon 1997, 353–354.

¹⁵⁰ Hagelstam 2011, 312.

Laila ja Seppo osoittivat kiitollisuuttaan saapuneista kirjeistä läpi syksyn 1944,¹⁵¹ kun taas suhtautuminen kirjeiden puuttumiseen vaihteli lähes päivittäin. Välillä pariskunta ajatteli kirjeiden viipyvän postissa ja välillä he epäilevät toistensa unohtaneen olemassaolonsa tai olevan liian kiireisiä kirjoittaakseen.¹⁵² Heinäkuussa Seppo kirjoitti:

Jatkan tätä yksipuolista kirjeenvaihtoa, sillä Sinulta ei ole tullut mitään tietoa. Ethän, armaani, ole vain unohtanut, että sinulla on täällä Karjalan korvessa uskollinen aviomies, joka odottaa postissa tietoa, kuinka perhe siellä jaksaa.¹⁵³

Hagelstamin mukaan kirjeiden kirjoittajien välille muotoutuneet normit ja käytännöt muodostavat tiedostamattoman sopimuksen siitä, että kirjeenvaihtoa jatkettaisiin. Saapunut kirje on merkki siitä, että kirjoittaja ei ole unohtanut vastaanottajaa.¹⁵⁴ Laila ja Seppo olivat tottuneet säännölliseen kirjeenvaihtoon, ja kirjeiden saapumattomuus viittasi tämän sopimuksen rikkomiseen. Huoli kirjeiden perään oli ymmärrettävä myös siksi, että sota-aikana kirjeiden saapumattomuus viittasi pahimmillaan sotilaan kaatumiseen.¹⁵⁵

Lokakuun lopussa 1944 Laila sai pelätyn kirjeen: ”Raskas velvollisuutemme on ilmoittaa miehenne, luutn. Seppo Nuortion, synt. 11.10.12., kaatumisesta. Joukkojemme hyökätessä Ranualla kaatui miehenne 6.10. kk-suihkusta.”¹⁵⁶ Marraskuussa Laila kertasi Sepon kuoleman jälkeisiä tapahtumia päiväkirjassaan. Kirjeen saapumisesta seuraavana päivänä Laila lähti etsimään Sepon perhettä Taivalkoskelta ja Sepon ruumista evakuoimiskeskuksilta. Sepon ruumis oli väliaikaisesti haudattu Oulun sankarihautaan.¹⁵⁷ Ilona Kemppaisen mukaan jatkosodan aikana evakuointi ja sankarihautaus koskivat kaikkia sodassa kaatuneita.¹⁵⁸ Laila, Ritva ja Sepon sisko hakivat ruumiin haudattavaksi Taivalkosken sankarihautaan. Sepon ruumista etsiessään ja hänen hautajaisissaan Laila oli surun murtama, ja kirjoitti muistavansa ajasta hyvin vähän.¹⁵⁹ Ajan sumuisuus on yleinen piirre soteleskien kertomuksissa.¹⁶⁰

¹⁵¹ Esim. Sepon kirje Lailalle 6.7.1944, Kanon 1997, 320–322; Sepon kirje Lailalle 7.8.1944, Kanon 1997, 374–375; Lailan kirje Sepolle 24.8.1944, Kanon 1997, 440–442.

¹⁵² Esim. Sepon kirje Lailalle heinäkuulla 1944, Kanon 1997, 333–335; Lailan kirje Sepolle 25.7.1944, Kanon 1997, 341–342; Lailan kirje Sepolle 28.9.1944, Kanon 1997, 513–514.

¹⁵³ Sepon kirje Lailalle 27.7.1944, Kanon 1997, 342–343.

¹⁵⁴ Hagelstam 2011, 309–310.

¹⁵⁵ Hagelstam 2011, 312.

¹⁵⁶ Sot. pastorin kirje Lailalle 9.10.1944, Kanon 1997, 525–526.

¹⁵⁷ Lailan päiväkirja 18.11.1944, Kanon 1997, 526–528.

¹⁵⁸ Kemppainen 2006, 231.

¹⁵⁹ Lailan päiväkirja 18.11.1944, Kanon 1997, 526–528.

¹⁶⁰ Raitis 1993, 260–261.

Kemppaisen mukaan vainajan kuolemaan reagoivat voimakkaimmin lähiomaiset, ja heiltä odotetaan esimerkiksi suruaikaa.¹⁶¹ Lailan suru näkyi marraskuun päiväkirjamerkinnässä niin, että hän etsi yhteyttä kaatuneeseen mieheensä eri keinoin. Hautajaisista Laila esimerkiksi kirjoitti: ”Muistan myös kirkossa olleen vahvan kalman hajun, josta sillä hetkellä opin pitämään.”¹⁶² Lisäksi Laila sai rintamalta Sepon jäämistön mukana kaksi hänelle kirjoitettua kirjettä, joita hän kuvaili: ”rakas viesti rakkaimmaltani rajan takaa.”¹⁶³ Joulukuussa Laila käsitteli Sepon kuolemaa kirjoittamalla yksinäisyydestään ja surustaan, mutta myös hänen ja Sepon lämpimistä muistoista.¹⁶⁴ Joulun alla Laila kirjoitti rakkaudesta:

Olen kiitollinen Sepolle elämäni ihanimmasta ajasta. Olen kiitollinen muistoista, joiden en soisi koskaan himmenevän, siitä, että sain hetken kulkea oikean Miehen rinnalla, kokea, mitä on rakkaus. Uskon, ettei elämällä ole enää koskaan minulle mitään tämän kaltaista. Rakastan Sinua nyt ja aina, Seppo.¹⁶⁵

Usein sotalesket murehtivat sitä, etteivät heidän pienet lapsensa tulisi muistamaan isiään.¹⁶⁶ Laila kuitenkin kirjoitti maaliskuussa 1945 olevansa iloinen, ettei Ritva ymmärtänyt hänen suruaan tai tulisi myöhemmin muistamaan sitä. Kun Ritva olisi tarpeeksi vanha, Laila myös toivoi kuolevansa päästäkseen Sepon luokse.¹⁶⁷ Tässä yhdistyy kaksi sotaleskien yleistä ajatusta suruaikana. Heitä painoi usein vastuu lastensa tulevaisuudesta, minkä lisäksi kuolemaa pidettiin väliaikaisena erona. Pahimmillaan osa sotaleskistä toivoi Lailan tavoin omaa kuolemaansa.¹⁶⁸

Uudelleen avioituminen sodan jälkeen oli sotaleskille yleistä, vaikkakin siihen suhtauduttiin vaihtelevasti.¹⁶⁹ Joulukuussa 1944 Laila kirjoitti päiväkirjaansa, kuinka Seppo oli vitsailnut menevänsä heti uusiin naimisiin, jos Laila menehtyisi, ja käskenyt Lailaa tekemään samoin, jos Seppo kaatuisi sodassa.¹⁷⁰ Sodan jälkeen Laila aloittikin työt matkatoimistoalalla ja avioitui uudelleen.¹⁷¹ Lailan elämä ei päättynyt Sepon kaatumiseen, vaan hän rakensi elämänsä uudelleen sodan jälkeen.

¹⁶¹ Kemppainen 2006, 239.

¹⁶² Lailan päiväkirja 18.11.1944, Kanon 1997, 526–528.

¹⁶³ Lailan päiväkirja 18.11.1944, Kanon 1997, 526–528.

¹⁶⁴ Lailan päiväkirja 20.12.1944, Kanon 1997, 531–533; Lailan päiväkirja 26.12.1997, Kanon 1997, 533–535.

¹⁶⁵ Lailan päiväkirja 20.12.1944, Kanon 1997, 531–533.

¹⁶⁶ Raitis 1993, 264.

¹⁶⁷ Lailan päiväkirja 2.3.1945, Kanon 1997, 538–540.

¹⁶⁸ Raitis 1993, 264–268.

¹⁶⁹ Raitis 1993, 276–278.

¹⁷⁰ Lailan päiväkirja 20.12.1944, Kanon 1997, 531–533.

¹⁷¹ Lopuksi, Kanon 1997, 542–543.

4 Lopuksi

Ikuisesti uskollinen (tavoilleen)¹⁷²

Sanat Lailan ensimmäisestä kirjeestä Sepolle havainnollistavat kauniisti kuvaa, jonka olen saanut parin suhteesta tätä tutkielmaa tehdessäni. Olen tutkinut jatkosodan aikaista parisuhdetta ja rakkautta kirjeenvaihdon ja päiväkirjamerkintöjen avulla, ja käyttänyt empaattista lähteen lukutapaa tehdäkseeni aineistossa esiintyvät henkilöt ja aratkin aiheet ymmärretyiksi. Tutkielmassani olen tuonut esiin suhteen kehittymistä sodan alussa, kun Laila oli rintamalla sotilaskotisisarena ja Seppo oli rintamalla sotilaana, sekä suhteen lopussa, kun Seppo palasi rintamalle ja Laila jäi kotiin heidän nuoren tyttärensä kanssa.

Olen tutkielmassani osoittanut, kuinka suhteen alkuvaiheessa Lailan ja Sepon kirjeenvaihto piti sisällään romantiikkaa, kevyempää flirttailua, huumoria sekä kaipuuta. Olen nostanut esiin, kuinka seurustelusuhde eteni sota-ajalle tyypilliseen tapaan nopeasti avioliitoksi, ja kuinka myös suhde Soiniin oli merkittävä osa Lailan aikaa rintamalla. Lisäksi olen kertonut ajalle poikkeuksellisista siveysnormeista ja -käytännöistä, jotka rintamalla vallitsivat. Olen tutkielmassani tuonut esiin, kuinka sodan lopussa kirjeet sisälsivät arjen kuulumisia, yhteisen siviilielämän muistelemista ja tulevaisuudesta haaveilua sekä pitkiä kuvauksia rakkaudesta, yhteisestä onnesta ja kaipuusta, kuten sota-ajan pariskuntien kirjeille on tyypillistä. Olen käsitellyt myös postisensuurin vähäiseksi osoittautunutta vaikutusta kirjeiden sisältöön sekä kirjeiden saapumattomuudesta parille aiheutunutta huolta. Lopuksi olen tuonut esille aviomiehen kaatumisesta alkanutta suruprosessia, jonka aikana Laila eli kuin sumussa.

Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina on historiantutkimuksen kannalta merkittävä dokumentti jatkosodan aikaisesta parisuhteesta, sillä se sisältää koko suhteen ja sodan kaaren alkaen pariskunnan tutustumisesta sodan alussa, päättyen aviomiehen kuolemaan sodan lopussa. Tutkielmassani olen keskittynyt erityisesti jatkosodan aikaisiin parisuhteisiin ja rakkauteen, mutta Lailan kirjeenvaihtoa ja päiväkirjaa olisi mielekästä tutkia myös muista näkökulmista. Teos sisältää kauniita kuvauksia Suomen luonnosta, lämpimiä tarinoita sotilaskotisisarten välisestä ystävyyydestä sekä kirjoituksia sodan muuttuvasta ilmapiiristä, ja aineistolla on vielä paljon annettavaa historiantutkimukselle.

¹⁷² Lailan kirje Sepolle 18.12.1941, Kanon 1997, 28.

5 Lähteet

Alkuperäisaineisto

Kanon, Laila: *Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina*. WSOY, Porvoo Helsinki Juva 1997.

Tutkimuskirjallisuus

Airio, Pentti: *Sotilaskotityötä 100 vuotta 1918–2018*. Sotilaskotiliitto ry, Helsinki 2018

Hagelstam, Sonja: Lähellä ja kaukana. Parisuhteen ylläpitäminen rintaman ja kotirintaman välisessä kirjeenvaihdossa. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Minerva Kustannus, Helsinki Jyväskylä 2006, 213–227.

Hagelstam, Sonja: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa. *Kirjeet ja historiantutkimus*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen. Historiallinen arkisto 134. SKS, Helsinki 2011, 299–328.

Hagelstam, Sonja: *Röster från kriget. En etnologisk studie av brevdialoger mellan frontsoldater och deras familjer 1941–1944*. Åbo Akademi, 2014.

Halldórsdóttir, Erla Hulda: Elämä kirjeissä. Miten representoida jo representoitua elämää. Suom. Heini Honkasalo. *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Toim. Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen. Historiallinen arkisto 141. SKS, Helsinki 2014, 172–185.

Kanerva, Kirsi; Koski, Kaarina & Lamberg, Marko: Unien jäljillä. Menneisyyden unikulttuurit historiantutkimuksen kohteena. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistorian seura, Turku 2022, 289–305.

Kempainen, Ilona: Kuolema, isänmaa ja kansalainen toisen maailmansodan aikaisessa Suomessa. *Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta*. Toim. Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki. Minerva Kustannus, Helsinki Jyväskylä 2006, 229–241.

Kempainen, Ilona: Sota-ajan naisten monet roolit. *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Toim. Jari Leskinen & Antti Juutilainen. WSOY, Helsinki 2005, 454–474.

- Leskelä-Kärki, Maarit: *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. SKS, Helsinki 2006.
- Leskelä-Kärki, Maarit & Sjö, Karoliina: Yksilö, elämänkerronta ja kulttuurihistoria. *Kulttuurihistorian tutkimus. Lähteistä menetelmiin ja tulkintaan*. Toim. Rami Mähkä, Marika Ahonen, Niko Heikkilä, Sakari Ollitervo & Marika Räsänen. Kulttuurihistoria 17. Kulttuurihistorian Seura, Turku 2022, 51–67.
- Näre, Sari: *Sota ja seksi. Rintamamiesten seksuaalikerrontaa talvi- ja jatkosodan ajalta*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki 2016.
- Pehkonen, Erkka: ”Poikasi täältä jostakin” *Narratiiviset resurssit, diskurssit ja luovuus kirjoittaen kerrotuissa identiteeteissä jatkosodan aikaisissa kirjeissä*. Jyväskylä Studies in Humanities 217. University of Jyväskylä, Jyväskylä 2013.
- Raitis, Riikka: Läheisen omaisen kaatuminen. *Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa*. Toim. Riitta Raitis & Elina Haavio-Mannila. WSOY, Helsinki 1993, 247–279.
- Sjö, Karoliina & Leskelä-Kärki, Maarit: Päiväkirja, minuus ja historia. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Toim. Maarit Leskelä-Kärki, Karoliina Sjö & Liisa Lalu. Vastapaino, Tampere 2020, 11–38.
- Taskinen, Ilari: *Terveiseni täältä jostakin. Suomalaissotilaiden kirjeenvaihto talvi- ja jatkosodassa*. Gaudeamus, Helsinki 2024.
- Tikka, Marko; Taskinen, Ilari & Nevala-Nurmi, Seija-Leena: Kirjeiden tutkimaton maailma. *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina*. Toim. Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi. Postimuseo, Tampereen Historiallinen Seura. Tampere 2015, 6–9.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. *Historiantutkimuksen etiikka*. Toim. Satu Lidman, Anu Koskivirta & Jari Eilola. Gaudeamus, Helsinki 2017, 29–50.